

Dr. sc. fra Robert Jolić

FRANJEVAČKI “VJEKOVNI” MENTALITET?*

Prilog uz “Biskupov osvrt. Imenovanje don Petra Čule mostarsko-duvanjskim biskupom”, *Službeni vjesnik biskupija Mostarsko-duvanjske i Trebinjsko-mrkanske*, br. 1/2009., str. 77-89.

Ne znam koliko je prikladno da se jedan svećenik osvrće na pisanje svoga mjesnog biskupa, pogotovo kada iznad biskupova teksta stoji: “Biskupov osvrt”, pa to izgleda kao neko službeno biskupovo pismo – koje bi, po (kršćanskoj) logici svećenici i vjernici trebali uzeti kao nešto što treba proučiti i po tome živjeti. Ako pak biskup i jedan članak povijesno-znanstvene naravi naslovi kao “Biskupov osvrt” i k tomu ga objavi u službenome glasilu svojih biskupija, nije jasno smije li se onda takav članak podvrći znanstvenoj i logičkoj kritici, pogotovo od svećenika koji je uvelike ovisan o svome biskupu? Stoga bi uz članke nenaučiteljske i nepastoralne naravi valjalo izbjegavati kategorizacije koje bi mogle upućivati na to da je riječ o službenome biskupovu dopisu koji ne dopušta prigovor i protivljenje, nego očekuje nasljedovanje. Budući da je ovdje bjelodano ipak riječ o znanstvenome, a ne o službenome biskupovu dopisu, usuđujem se staviti određene primjedbe na biskupov tekst – tim više što je neposredni povod tekstu moja biografija dr. Radoslava Glavaša, hercegovačkoga franjevca, objavljena u časopisu *Hercegovina franciscana*, br. 4, str. 191-242.

Ponajprije, zahvaljujem preuzv. biskupu dr. Ratku Periću na prikazu ulomka iz *Autobiografije* i jednoga pisma pok. biskupa Čule koji bacaju određeno svjetlo na posljednje dane hercegovačkoga franjevca fra R. Glavaša (*Biskupov osvrt*, str. 88-89). Na temelju svih mi do sada poznatih izvora (koje sam naveo u spomenutoj opširnoj Glavaševoj biografiji) nije se moglo ni naslutiti da je on 1945. bježao iz Zagreba, nego se svi slažu u tome da je – osjećajući se nevinim – ostao u Zagrebu te uskoro potom bio uhićen i smaknut. I ne samo književni kritičar Branimir Donat i povjesničar dr. Jure Krišto (kako navodi biskup, str. 88) nego i Ruža Bajurin, koja je Glavaša poznavala sa studija i o njemu napisala dojmljiv članak

* Ovaj je tekst poslan 15. svibnja 2009. uredništvu *Službenog vjesnika*, ali je ono tekst odbilo objaviti, o čemu je autor obaviješten 29. kolovoza 2009. Glavni urednik don Ante Luburić, između ostaloga, piše: “Uredništvo ne vidi da je u Tvome osvrtu donesen ijedan novi dokaz ili argument s obzirom na tretiranu tematiku. I stoga ne vidi potrebu objavljivati ga u *Službenom vjesniku*.” Na taj je način povrijeđen osjećaj pravednosti, kao i općeprihvaćena načela izdavaštva. Stoga ovaj odgovor donosimo u *Hercegovini franciscani*, kako bi sami čitatelji imali prigodu procijeniti je li u osvrtu uistinu “donosen ijedan novi dokaz ili argument s obzirom na tretiranu tematiku”. *Uredništvo HF*.

u *Hrvatskoj reviji* 1955., u kojemu između ostaloga piše: “Posljednji put vidjela sam Glavaša dan prije ulaska partizana u Zagreb. Nije htio bježati, već je mirno ostao na svom mjestu. Prošlo je nekoliko dana. U prvoj objavljenoj listi strijeljanih nalazilo se i ime: Andrija Radoslav Glavaš.” Sumnjam da bi Ruža Bajurin krivotvorila ovo svjedočanstvo jer je od navedenoga događaja bilo prošlo svega 10 godina. Pa ipak, pričanje križevačkoga vladike dr. Janka Šimraka moralo bi biti poticaj daljnjim istraživanjima ne bi li se došlo do konačne istine vezane za posljednje dane fra R. Glavaša. Kako lijepo napisala preuzv. biskup: “Neka nas sve istina, u ljubavi izrečena, oslobodi!” Na žalost, nisam još uvijek bio u mogućnosti istražiti i drugu arhivsku građu, poglavito onu iz ostavštine ministarstava Nezavisne Države Hrvatske, pa i ministarstva u kojemu je Glavaš bio zaposlen, ni iz arhiva komunističke Jugoslavije iz 1945., koji bi mogli ponuditi i dodatne podatke o fra R. Glavašu. Možda se uistinu doznaju i brojni novi detalji koji nam zasada nisu poznati, pa vezano i za njegov bijeg iz Zagreba – ako ga je uistinu bilo. Ja sam u potpunosti otvoren za nove spoznaje o tome.

Želim, međutim, staviti nekoliko primjedaba na prilično opširan biskupov intervent – makar se u najvećoj mjeri uopće ne tiče moje teme (životopisa fra R. Glavaša), nego se veže samo za jedan detalj toga rada, a to je izbor dr. Petra Čule za mostarsko-duvanjskoga biskupa 1942. godine, nakon smrti biskupa A. Mišića. Ja sam se tom temom bavio samo usputno i samo onoliko koliko je bilo potrebno za dobivanje zaokružene slike o djelovanju fra R. Glavaša. Pa ipak me u ovome biskupovu intervjuu neke stvari “bodu u oči” i držim da ne mogu podnijeti znanstvenu kritiku. Riječ je, dakako, ponajprije o biskupovu ocrtavanju franjevačkoga “mentaliteta” koji, prema njegovu mišljenju, stoji nepromijenjen i nepoljuljan – unatoč svemu – već stotinama godina. U tu skupinu franjevac biskup ubraja i mene: neće kruška daleko od stabla. Govoreći o franjevačkoj ulozi u izboru (izborima) novoga (novih) biskupa, preuzv. biskup piše: “Bitke su to i afere koje faktografski oslikavaju povijest jednoga mentaliteta, koji (!) se čudesnom snagom sudbinski povezuju naraštaji udaljeni stotine godina, te upućuju na onu usmjerenost, mentalnu sličnost, otkrivanje onoga izvanvremenskog što ih spaja s povijesnom baštinom, a u čijem se ključu mogu odčitavati i neki nedavni događaji [misli na “hercegovački slučaj”, primjedba R. J.]. Nije toliko u pitanju ova ili ona osoba, nego: pripada li ovom ili onomu redu” (str. 77). Lijepo sročeno! I odlično ocrtava biskupovu sveprisutnu opterećenost žalosnim događajima iz posljednjih četrdeset godina, vezanim za tzv. hercegovački slučaj, s kojim biskup redovito povezuje nepovezivo, događaje stare “stotinama godina”, koje redovito izvlači iz njihova povijesnog konteksta i nekritički “krpi” uz događaje iz druge polovine 20. stoljeća. Metodološki neispravna i nekritička metoda! Da ne bi bilo nikakve sumnje da preuzv. biskup i mene smatra djelićem istoga “mentalnog sklopa”, on na drugome mjestu piše: “Ovakvim komentiranjem magistar povijesti fra Robert Jolić [sada već doktor, ako se smijem pohvaliti, primjedba R. J.] prelazi s povijesnoga istraživanja svoje teme i samo manifestira onaj vjekovni mentalitet koji je povukao i ovaj dokumentacijski odgovor” (str. 88).

Taj “vjekovni mentalitet” pokušava preuzv. biskup dokazati slijedeći izvorne dokumente vezane za izbor najprije fra Alojzija Mišića (1912.), a potom i don Petra Čule (1942.) za mostarsko-duvanjskoga biskupa. Na stranu to što nisam baš siguran u opravdanost iznošenja našega (crkvenoga, svejedno franjevačkoga ili dijecezanskoga) “prljavog veša” pred široku javnost (jer *Službeni vjesnik* na mrežnim stranicama može pročitati tko god

želi), ovdje je riječ o biskupovoj odveć pojednostavljenoj optužbi franjevac (ponajprije hercegovačkih, pa i bosanskih) za njihove "muljaže" vezane za izbor novih hercegovačkih biskupa (1912. i 1942.). Moram biti iskren pa reći da nisam shvatio kakav bi to franjevački "zločin" bio što su željeli da novi biskup bude iz njihovih redova. A upravo je to naglasak u biskupovu tekstu i u građi koju donosi da bi potkrijepio svoje tvrdnje. Preuzv. biskup nam u svome tekstu želi predstaviti kao da su zakulisne igre oko izbora novoga biskupa nešto što bi bilo *specificum* franjevac (hercegovačkih), kao da svima nama koji imamo i najpovršniji uvid u izbor novoga biskupa – bilo gdje u svijetu, u bilo koje vrijeme, nekoć ili danas – nije poznato da uz to redovito idu i prljave igre, posredovanja svih mogućih vrsta, nepravedna blačenja i nekritička hvaljenja potencijalnih kandidata. Ne sumnjam da preuzv. biskup o tome ponešto zna i iz vlastitoga iskustva i procesa njegova izbora za novoga mostarsko-duvanjskog biskupa. Ne sumnjam ni u to da preuzv. biskup vrlo dobro zna da se iste stvari događaju i u naše vrijeme, i sada kada su – barem u nas, u Crkve u Hrvata – franjevci, pa i redovnici općenito, gotovo potpuno isključeni iz "utrke" za biskupska mjesta. Ne vidim dakle nikakva "zločina" u tome što su hercegovački franjevci željeli da novi biskup(i) bude (budu) iz njihovih redova, poglavito u prilikama kada su u Biskupiji imali apsolutnu brojčanu većinu. Čini mi se da bi se više trebalo sablažnjavati o izbor manjinskoga predstavnika – bez ikakva pitanja ili utjecaja većinskoga klera – negoli o franjevačku želju da bude izabran predstavnik apsolutne većine. Evo opet moga – vjekovnoga – (franjevačkoga) mentaliteta! I ne mogu odoljeti a da ne kažem – gledajući kako preuzv. biskup bez ikakvih ograda iznosi pred javnost "prljavi veš" (ako on to uopće jest!) vezan za izbor biskupa Mišića (1912.) i biskupa Čule (1942.) – kako će se netko u (doglednoj?) budućnosti naslađivati istražujući dokumente pristigle (u Rim), a vezane za izbor i imenovanje našega aktualnog biskupa preuzv. Perića, upravo kako se on naslađuje dajući javnosti na uvid (franjevačke) spise vezane za izbor nasljednika biskupa Buconjića ili Mišića.

I još nešto: uistinu mi para uši rečenica preuzv. biskupa kako su franjevci po svaku cijenu htjeli izabrati jednoga iz svojih redova, bez obzira na njegovu kvalitetu: "Nije toliko u pitanju ova ili ona osoba, nego: pripadala li ovom ili onomu redu" (str. 77). Zar se ove biskupove riječi u neusporedivo većoj mjeri ne ostvaruju danas nego u ono vrijeme? I to ne samo u Hercegovini nego u čitavoj Crkvi u Hrvata, u kojoj se biskupi iz redovničkih zajednica u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata doslovce mogu nabrojiti na prste? Može li se za današnje stanje reći: "Nije toliko u pitanju ova ili ona osoba, nego: pripadala li ovom ili onomu redu", točnije dijecezanskomu ili redovničkomu kleru? Ili su dijecezanski kandidati već zbog same činjenice da su dijecezanski automatski kvalitetniji od redovničkih?

Uostalom, zar biskupu Periću ne upada u oči kako nisu samo franjevci "strančarili" prilikom izbora novih biskupa, nego su to bili i nadbiskupi Stadler i Šarić, različite grupacije svjetovnih svećenika, "trebinjci" (str. 79), a kasnije i drugi – onda i sada, i ne u manjoj mjeri i prilikom njegova (Perićeva) izbora za biskupa. Pa zašto onda optuživati samo franjevce? Za "vjekovni mentalitet"? Zar nije savršen primjer strančarskih strasti, i onda i sada, prigodom izbora novoga biskupa (a tako je i s izborom provincijala!) dopis fra Jerke Borasa iz 1940. upućen ostarjelomu biskupu Mišiću (str. 83) koji upravo proročki opisuje takve strančare kao najneobrazovaniji i najgluplji sloj, koji biskupu još za života rade iza leđa, "i to čak nedopuštenim sredstvima, između kojih ima ih sigurno koji ne znadu naprav kršćanskih kolinaca, niti znadu naprav Gospe pozdraviti pred pukom", ali ipak jedva

čekaju “da čim skorije zasjednu iza Vas na biskupsku stolicu i jedva čekaju kad će duša iz Vas izaći”. I nije to nipošto “odlika” (pojedinih) franjevac (jer fra Jerko piše upravo o njima), nego i drugih svećenika, dijecezanskih i redovničkih, koji nemaju puno pameti, a niti radnih navika, ali zato imaju vremena napretek za svaku glupost i “podzemni rad”. Stoga držim nepravednim nastojanje preuzv. biskupa za takve strančarske aktivnosti optužiti samo (hercegovačke) franjevce, jer se upravo njima – barem za one prilike o kojima preuzv. biskup piše (1912. i 1942.) – ima najmanje razloga predbacivati želja da novi biskup bude iz njihovih redova.

Nisam pravnik, ali znam da su se o regularnosti izbora don Petra Čule 1942. za kapitularnoga vikara (a onda posredno i biskupa) lomila pravnička koplja – kako u vrijeme samoga njegova izbora (1942. – slučaj fra Jerke Borasa; biskupov tekst, str. 85-86), tako i mnogo kasnije (usp. V. Nuić, *Istina o “hercegovačkom slučaju”*. *Povijest tragičnih sukoba između biskupa i franjevaca u Bosni i Hercegovini*, Zagreb, 1998.). Ne želeći ulaziti u pravničke zavrzlake, jer mi to nije struka, ipak ne mogu odoljeti a da ne izrazim čuđenje vezano za imenovanja don Petra Čule najprije kapitularnim vikarom, a uskoro potom – u neuobičajeno kratkom razdoblju – i novim biskupom. Osobito je neuvjerljiva tvrdnja preuzv. biskupa R. Perića, vezana za (ne)legitimnost obnašanja službe biskupijskih konzultora dvojice franjevaca: “U Arhivu Biskupskog ordinarijata u Mostaru nismo uspjeli pronaći ni jedan dokument kojim bi se od Svete Stolice tražila dispensa za imenovanje dr. fra Leona Petrovića generalnim vikarom i biskupijskim savjetnikom ili fra Borisa Ilovače biskupijskim savjetnikom” (str. 85, bilj. 45). Želi li time preuzv. biskup reći kako je fra L. Petrović 10 godina nelegitimno obnašao službu generalnoga vikara biskupa Mišića? A on i Ilovača dugo godina bili nelegitimni savjetnici? Kako protiv toga nitko nije prosvjedovao u Vatikanu tolike godine? Ili možda papa nije mogao – ako je to htio – dvojicu nelegitimnih (?) konzultora 1942. godine proglasiti pravim (!) konzultorima i jednoga od njih imenovati kapitularnim vikarom ili novim biskupom? Ili bilo kojega franjevca iz Hercegovine, Bosne ili otkuda mu drago? Ili kojega drugog redovnika? Tako argumentacija da Petrović i Ilovača nisu bili legitimni konzultori pa tako nisu mogli ni sudjelovati u izboru kapitularnoga vikara jednostavno ne pije vode. Točno je drugo, ono što preuzv. biskup piše o imenovanju biskupa Čule (1942.) na str. 86: “To nas navodi na zaključak da je imenovanje već otprije bilo pripremljeno na mjerodavnim instancijama u Rimu” (str. 86). Tako je posve nebitno kakvi su konzultori bila dvojica spomenutih franjevaca: jer je sve već ranije bilo pripremljeno i u fantastično brzome roku izvedeno. Nema, k tomu, nikakve dvojbe da je u svemu “svoje prste” imao i ondašnji sarajevski nadbiskup dr. Ivan Šarić, kao i da su hercegovački franjevci “svakako bili nezadovoljni izborom novoga biskupa, njima nekako iza leđa” (R. Jolić, “Fra Radoslav Glavaš”, str. 209; biskupov tekst, str. 77). Tako ne mogu ni dokučiti odakle preuzv. biskupu povod da ovako nadugo i naširoko opisuje imenovanje P. Čule za novoga biskupa (1942.), pa čak i prije njega biskupa Mišića (1912.) – jer nema ama baš nikakve sumnje ni u to da je Šarić bio upleten u izbor biskupa Čule, ni da su franjevci bili nezadovoljni što su bili izigrani i jednostavno preskočeni u čitavoj toj proceduri, koja je trajala svega nekoliko dana, makar postupak za izbor novoga biskupa traje redovito mnogo duže, oko godinu dana, a nekada i dvije i više godina (kao, primjerice, pri izboru biskupa Mišića).

Svakako, one koje možda uistinu zanima pitanje izbora dr. Petra Čule najprije kapitularnim vikarom, a uskoro potom i mostarsko-duvanjskim biskupom, upućujem na

dopisivanje između dr. mons. Ratka Perića i dr. fra Viktora Nuića objavljenu u 2. izdanju Nuićeve *Istine o “hercegovačkom slučaju”*, str. 25, 50 (toč. 3), 58-59, 67-68, 71-72. Mišljenja sam da je već tu rečeno sve što se moglo reći, pa ne uviđam potrebu preuzv. biskupa da se još jednom, nakon deset godina, pozabavi potpuno istom tematikom, s potpuno istom argumentacijom.

Da zaključim na ovu temu. Osobno ne vidim ništa nelegitimnoga, dapače ni začuđujućega, u tome što su franjevci željeli svoga kandidata za biskupa, kao ni u tome što su bili nezadovoljni izborom novoga biskupa “iza njihovih leđa”. Isto kao što ne vidim ništa nelegitimnoga u tome što su vatikanske kongregacije izabrale, a papa potvrdio, biskupa po svojoj volji – makar se to nekima činilo i nepravednim. Toga je biskupa trebalo prihvatiti kao zakonitoga i poštivati ga u svemu onome što traži crkveni zakonik. Jedino što je potpuno neprihvatljivo jest grozno pismo koje preuzv. biskup donosi na str. 87 (makar ni ono nije nikakva novost), upućeno nadbiskupu Šariću, a potpisano od “Hercegovačkih Hrvata katolika”: to je pismo poraz zdravoga razuma i temeljne crkvenosti. Bio bih prežalostan kada bih znao da je ijedan hercegovački franjevac sudjelovao u stvaranju takve gadosti – makar se ne bih usudio tvrditi da nije bio i pokoji takav. To nipošto nije način rješavanja problema bilo koje vrste.

Ne mogu se posvetiti istraživanju problematike tzv. *numerus-a clausus-a*, jer za to nemam potrebnih izvora ni dostatne literature, ali ipak na prvi pogled upada u oči kako mali broj zaređenih svećenika u vrijeme biskupovanja fra A. Mišića ne može biti posljedica samo toga ograničenog broja kandidata, nego i njihove slabe ustrajnosti na putu do ostvarenja svećeničkog poziva. Ako ih je svake godine u sjemenište stupalo sedam (str. 82), onda je za trideset Mišićevih godina moralo biti više od dvjesto kandidata. Ako je od toga za svećenike zaređeno samo njih dvadeset sedam (str. 85), onda to znači da su njihova zvanja bila površna i neozbiljna. Ovim načelno nipošto ne niječem ni opciju da se biskup Mišić uistinu slabo brinuo oko dijecezanskih svećeničkih kandidata, tim više što nisam imao priliku imati uvid u izvornu građu na tu temu.

Evo odoljih i ja. Ne bih želio da me preuzv. biskup zbog moje otvorenosti i primjedaba proglasi “svadljivcem” (kao neke druge), budući da mi je želja bila ne voditi žučljive rasprave, nego tematiku malo “proširiti” i ujedno ukazati na nedosljednosti prilikom postavljanja jednostranih dijagnoza, kada svi znamo da negativnosti (svih vrsta) nisu “odlika” samo franjevaca, pa tako ni hercegovačkih, nego svih crkvenih struktura. Kamo sreće da nije tako!

DODATAK**:

Fra Radoslav Glavaš i pater Andrija Glavaš

Poznati arheolog Tihomir Glavaš pričao mi je u više navrata kako mu je njegov otac Andrija prenio pripovijedanje svoga strica p. Andrije Glavaša (1901.-1987.), isusovca, koji je tragično 1945. u nekome pritvoru ili zatvoru u Zagrebu susreo svoga rođaka dr. fra Radoslava Glavaša te mu – znajući dobro za fra Radoslavov rad u ministarstvu NDH – savjetovao da bježi, jer će inače zacijelo platiti glavom. Taj pritvor, odmah nakon partizanskoga osvajanja Zagreba, prema pričanju p. Andrije, nije bio najstrože čuvan, tako da se iz njega moglo pobjeći bez velikih poteškoća. Patera Andriju su partizani odredili da dijeli zatvorenicima hranu, tako da je tijekom nekoliko dana dolazio i do fra Radoslavove ćelije i imao prigodu s njim razmijeniti nekoliko riječi na brzinu. Više mu je puta ponavljao: “Andrija, biži!” (fra Radoslavu je također krsno ime Andrija), ali je fra Radoslav tvrdoglavo ustrajao u tome da on ni za što nije kriv, da nije bježao pred partizanima, a da tako neće ni sada bježati iz zatvora. Govorio je: “Neću bježati, nisam kriv!” Tihomir Glavaš mi je to sjećanje, koje mu je prenio njegov pok. otac, posljednji put potvrdio i prepričao 5. listopada 2009. Spreman je to posvjedočiti gdje god bude trebalo.

Vežano za partizansku optužnicu protiv fra Radoslava Glavaša (koju sam donio u *Hercegovini franciscani*, br. 4, str. 218-219) valja sada nadodati (nakon što sam doznao za postojanje isusovca p. Andrije Glavaša, koji mi nije bio poznat kada sam pisao životopis fra R. Glavaša) da je zabuna u optužnici, u točki a/, nastala upravo zbog tužiteljeva brkanja dvojice Glavaša, od kojih je jedan bio fra Radoslav, franjevac (protiv kojega se vodio sudski postupak), a drugi p. Andrija, isusovac, koji je u vrijeme rata djelovao i u Travniku. Naime, u optužnici stoji kako je fra R. Glavaš “kao nastavnik franjevačkog seminara u Širokom Brijegu i Travniku propagirao među svojim đacima ustaštvo” (HF, str. 218, 220-221). U Travniku je od 1940. do 1943. djelovao isusovac p. Andrija Glavaš, i to najprije kao duhovnik sjemeništaraca (1940./1941.), a potom kao ekonom u Travničkome sjemeništu (1941.-1943.). Godine 1943. bio je premješten u sjemenište na Šalati u Zagrebu, a 10. travnja 1944. imenovan je rektorom Dječakškoga sjemeništa na Šalati te je na toj službi dočekao i kraj rata. Njegov životopisac o. Prkačin nastavlja: “Poratne godine također su bile teške i sudbonosne. Raktor je bio kratko vrijeme u zatvoru” († O. Andrija Glavaš, 1901. – 1987., *Mali vjesnik Hrvatske provincije Družbe Isusove*, br. 5/87, Zagreb, 10. VII. 1987., str. 108). Upravo je u tim sudbonosnim danima, a nema nikakve sumnje da je riječ o svibnju i lipnju 1945., p. Andrija u zatvoru susreo i svoga prezimenjaka i rođaka fra Radoslava.

Tako navedeni podatak govori s jedne strane koliko je partizanska optužnica bila pažljivo i kvalitetno sastavljena, jer se u njoj uopće ne razlikuju dvije posvema različite osobe, koje imaju samo isto prezime i potječu iz istoga mjesta, a s druge strane svjedočanstvo p. Andrije Glavaša potvrđuje više puta navedenu činjenicu da fra Radoslav Glavaš nije pred partizanima bježao iz Zagreba. Tako se čini da je biskup Čule dobio pogriješnu obavijest da je fra Radoslav također bježao te bio uhićen negdje na austrijskoj granici i vraćen natrag u Zagreb, gdje mu je bilo suđeno. Tu je obavijest onda zabilježio i u svoj dnevnik.

R. Jolić

** Ovaj je Dodatak napisan naknadno, nakon razgovora s T. Glavašem 5. listopada 2009.

HERCEGOVINA FRANCISCANA

Časopis za duhovnost, znanost i umjetnost

Mostar, 2009.